

СЕКЦІЯ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ РОЗВИТКУ ВІКТИМОЛОГІЧНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ

ЩОДО ЗАХИСТУ ПРАВ ПОТЕРПІЛИХ ВІД ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ В УКРАЇНІ

Василевич В.В., кандидат юридичних наук, доцент, начальник кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права НАВС

Процес оновлення суспільства, утворення нових соціальних елементів способу життя в Україні передбачає зростання потреби у забезпеченні його стабільності і керованості, захисті конституційних прав і свобод особи, громадських, державних інститутів від злочинних посягань, у здійсненні результативного запобіжного впливу на злочинність періоду розбудови незалежної, правової держави.

Результати аналізу певної взаємозалежності кримінальної реальності та соціальної реакції на неї, з урахуванням значення процесу взаємодії злочинця, його жертви і органів соціального контролю, що відбувається в межах об'єктивних суспільних відносин, усвідомлення проблемної ситуації сьогодні спонукає до більш активного використання можливостей кримінологічної віктимології в багатьох сферах законотворчої, правоохоронної та правозастосовної практики протидії злочинності.

Заявивши вперше на початку ХХ століття про торгівлю людьми, як про глобальну проблему, світова спільнота ініціює низку заходів на опрацювання системних підходів щодо боротьби з ним на рівні міжнародної співпраці та з урахуванням особливостей національних правових систем. «Ніхто не повинен утримуватися в рабстві або підневільному стані; рабство й работоргівля забороняється у всіх їхніх видах», - закріплюється у ст.4 Загальної декларації прав людини прийнятою Генеральною Асамблеєю ООН 1948 році.

В Україні проблема торгівлі людьми особливо гострою стала на початку 90-х років минулого століття у наслідок відкриття кордонів та можливостей вільного виїзду до інших країн, ускладнення соціально – економічних умов, розвитку секс – індустрії в економічно розвинутих країнах. За результатами дослідження, проведеного у 2008 році на замовлення Міжнародної організації з міграції, понад 117 тис. громадян України постраждали від торгівлі людьми починаючи з 1991 року.

Торгівля людьми розглядається як порушення прав людини, за яке повинні нести відповідальність не тільки окремі особи чи групи осіб, але й держави. Це активно декларується як на міжнародному, так і на національному рівнях. Проте практичне застосування цього підходу виявляється досить складним.

Серйозною проблемою було й залишається питання удосконалення державної політики щодо захисту прав потерпілії від торгівлі людьми. Складність надання комплексної допомоги унеможливує її реалізацію силами однієї організації. Саме тому міжнародні організації, перш за все ОБСЄ, рекомендують створювати та розвивати національні механізми перенаправлення (НМП) потерпілих, які є надзвичайно важливими в забезпеченні належного захисту прав людей, постраждалих від торгівлі людьми. *НМП розглядається як механізм співпраці*, у межах якого державні установи виконують свої зобов'язання щодо забезпечення та захисту прав людей, що постраждали від торгівлі людьми, а також координують зусилля у стратегічному партнерстві з громадянським суспільством.

Україна посідає одне з перших місць у світі за чисельністю постраждалих від торгівлі людьми і найчастіше від цього злочину потерпають жінки (64 – 65 %) та діти (8 – 9 %). Крім того, за оцінками Міжнародної організації з міграції в Україні до потенційних жертв торгівлі людьми можуть бути віднесені від 1250 до 2250 жінок, з яких 44,5 % у віці від 15 до 19 років.

Прийнятий Закон України «Про протидію торгівлі людьми», з поправкою наприкінці 2012 р., дозволяє українцям, котрі постраждали від торгівлі людьми звернутися до держави за матеріальною допомогою. Таким громадянам присвоюють статус потерпілого від торгівлі людьми. Проте, стан надання допомоги потерпілим від торгівлі людьми є дуже низьким. Зокрема, за інформацією Міністерства соціальної політики України на жовтень 2012 року статус постраждалої особи від торгівлі людьми отримали лише 7 осіб. Але проблема полягає ще в тому, що Україна все частіше ідентифікується не лише як країна походження потерпілих від торгівлі людьми, але і як країна транзиту та призначення. Чинні положення Державної програми протидії торгівлі людьми спрямовані на українських громадян, проте відсутні будь-які спеціальні положення про порядок репатріації та соціального включення постраждалих від торгівлі з інших країн, забезпечення їхніх потреб у захисті та допомозі під час перебування в Україні. Як правило, громадяни інших країн, які є потерпілими від торгівлі людьми в Україні – вихідці з Молдови або Узбекистану.

Складною проблемою є компенсація збитків потерпілим. Законодавчі положення про компенсації (відповідно до ст.ст. 22 та 23 Цивільного кодексу України) застосовуються лише до тих осіб, що визнані потерпілими від злочину відповідно до Кримінального процесуального кодексу. Згідно з Кримінальним процесуальним кодексом (ст. 56, 61, 127, 128 КПК України), жертви торгівлі людьми можуть подати цивільний позов у межах розслідування кримінального провадження. Якщо особа цього не зробила, вона може подати позов у цивільній справі. За словами представників правоохоронних органів, у

ході досудового слідства жертв торгівлі людьми, як правило, інформують про їхнє право подавати заяви про відшкодування збитків (моральних та матеріальних). Однак, деякі адвокати заявляють, що в більшості випадків потерпілим не повідомляють про таку можливість і серед причин неподання позовів про компенсації називають: недостатність або відсутність юридичної допомоги потерпілим, невпевненість у можливості отримати компенсації або страх помсти з боку злочинців. За словами працівників правоохоронних органів, більшість торгівців людьми не має коштів чи зареєстрованої на них власності. Моральні збитки також, зазвичай, не відшкодовуються, оскільки без допомоги їх важко обрахувати. Інша проблема полягає в судах, оскільки процедура судового розгляду є надто тривалою, і слідчі мають доводити, що потерпілі зазнали страждань і моральної шкоди. У цілому, можна стверджувати, що існуючий механізм отримання компенсацій є надмірно ускладненим.

Міністерство юстиції України намагалось розробити та подати до Парламенту *проект закону про компенсації*, яким пропонувалося створити компенсаційний фонд для жертв злочинів, пов'язаних з насильством, що дозволило б їм отримувати компенсацію у вигляді державної соціальної допомоги. Проте, поки що ця ініціатива не реалізована.

Нещодавно завершився спільний проект Американської асоціації адвокатів та Міжнародної організації міграції (фінансований ЄС та SIDA) «Конфіскація активів, як джерело фінансування допомоги жертвам та протидії торгівлі людьми в Україні». Проект ретельно вивчив можливість створення фонду допомоги жертвам торгівлі людьми або конфіскаційного фонду, який міг би розв'язати проблему виплати компенсації потерпілим, соціальної допомоги жертвам торгівлі людьми та фінансування програм протидії торгівлі людьми. Фонд міг би гарантувати право жертв на отримання допомоги від держави. Проект запропонував конкретні заходи з удосконалення законодавства та механізмів компенсації, включно із *запровадженням конфіскації активів*.

Хоча створення такого фонду видається радше економічною, ніж політичною проблемою, МОМ усе ж вважає, що конфіскаційний фонд буде засновано в найближчі два-три роки. Однак працівники правоохоронних органів висловлюють сумнів, що можна буде успішно створити такий фонд, оскільки на практиці майже неможливо конфіскувати активи торговців людьми.

Досі в Україні немає закону про соціальний захист українських громадян за кордоном. Недостатньо використовуються норми чинного законодавства проти шахрайства, зокрема туристичного. Практично не працює в Україні програма захисту свідків. Не працюють механізми правового захисту громадян від службових зловживань, бюрократизму, невиплат заробітної плати тощо.

З урахуванням зазначеного, пріоритети державної політики захисту прав потерпілих в Україні від торгівлі людьми, полягають в наступному: необхідно розробити організаційно - правовий механізм реалізації Закону України «Про протидію торгівлі людьми», із змінами та доповненнями від 2012 року, що дозволяє українцям, котрі постраждали від торгівлі людьми звернутися до держави не тільки за одноразовою матеріальною допомогою, але й за повним відшкодуванням моральної та матеріальної шкоди не тільки за рахунок осіб, які її заподіяли (пп.4 п.1 ст. 16 Закону), а й за рахунок Державного бюджету України (ч.3 ст. 127 КПК України) ;потребують доопрацювання нормативно - правові положення про порядок репатріації та соціального включення постраждалих від торгівлі з інших країн й забезпечення їхніх потреб у захисті та допомозі під час перебування в Україні, особливо щодо реалізації п. 4 та п.5 ст. 16 Закону України «Про протидію торгівлі людьми»; необхідно прискорити розробку та впровадження організаційно - правового механізму реалізації положень ч.3 ст. 127 Кримінального процесуального кодексу України у частині відшкодування (компенсації) шкоди завданої потерпілому внаслідок кримінального правопорушення за рахунок Державного бюджету України; потребують підтримки ініціативи Міністерства юстиції України щодо прийняття Закону «Про компенсації», яким пропонується створити компенсаційний фонд для жертв злочинів, пов'язаних з насильством, що дозволило б їм отримувати компенсацію у вигляді державної соціальної допомоги; використовуючи авторитет МОМ, ОБСЄ та інших провідних міжнародних організацій лобювати зміни у законодавствах країн призначення, де створені всі умови для «процвітання» сексуальної або трудової експлуатації людини.(окремі країни Західної Європи, Азії, Америки, Африки тощо).

ЦІННОСТІ ТА ЗЛОЧИННІСТЬ: ПОРІВНЯЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ У ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇНАХ

Бова А.А., кандидат соціологічних наук, старший науковий співробітник начальник науково-дослідного відділу ДНДІ МВС України

Зміна у характері та інтенсивності злочинності іде поряд з інституціональними трансформаціями та еволюцією нормативно-ціннісної системи суспільства, про що відмічав Питирим Сорокін у фундаментальній праці «Соціальна та культурна динаміка». У США, Японії та Західній Європі з початку 1990-х рр. спостерігається фаза падіння зареєстрованої злочинності, яка обумовлюється, на думку Френсіса Фукуями, скороченням «Великого розриву» у цінностях, завершенням перебудови соціального порядку в постіндустріальних